

УДК 159.9+37.01+316.346.32+323.2+378:316.6(477)

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1\(59\)-3383-3393](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1(59)-3383-3393)

Кухарська Вікторія Богданівна кандидат психологічних наук, доцент кафедри української та іноземних мов Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, м.Тернопіль, <https://orcid.org/0000-0003-4763-0387>

Подоляк Зоряна Романівна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Національного лісотехнічного університету України, м.Львів, <https://orcid.org/0000-0001-8239-3845>

Сівчук Петро Іванович старший викладач кафедри психології Тернопільського національного технічного університету ім. Івана Пулюя, м. Тернопіль, <https://orsid.org/0000-0003-3214-5581>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА. ІСТОРИКО- КУЛЬТУРНИЙ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНТЕКСТИ

Анотація. Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що історія незалежних пострадянських держав налічує майже 30 років. За цей час створена велика наукова база в галузі досліджень національної ідентичності, що пояснює розвиток суспільств, відштовхуючись від різних теоретичних позицій: націоналізму, наративів та постколоніального формування суспільства. Українська національна ідентичність, в якій збіглися етнічні, лінгвістичні, історичні та регіональні відмінності, привертає увагу дослідників своєю складністю. За часи незалежності України накопичилася значна за обсягом дослідницька література, присвячена проблемі конструювання пострадянської національної ідентичності. Існує необхідність систематизації підходів, аналізу основних проблем в інтерпретації результатів досліджень та визначення майбутніх напрямків. Цей огляд ґрунтується на аналізі варіативності теоретичної бази, на яку спираються дослідження української ідентичності, опубліковані у вітчизняних та зарубіжних англomовних журналах. Насамперед визначення поняття «ідентичність», пояснює різноманітність підходів та інтерпретацію результатів емпіричних та теоретичних досліджень. Включені до огляду роботи дефініції поняття належать до різних сфер міждисциплінарного поля, в яких національна ідентичність України є однією з центральних тем. До них належать не лише дослідження національної ідентичності еліт та мас, а й дослідження політики ідентичності сучасного українського студентства. Мета дослідження полягає в аналізі особливостей формування етнонаціональної ідентичності українського студентства

історико-культурному та психолого-педагогічному контексті. Зроблено висновки, що аналогічний характер взаємозв'язку показника кризової ідентичності та тимчасових орієнтацій на позитивне чи негативне минуле можна простежити і в інших вікових групах. При цьому в період юності особливості тимчасової перспективи частіше виступають пов'язаними з особливостями переживання кризи ідентичності, ніж будь-якому іншому віковому етапі. Отримані дані дозволяють глибше зрозуміти особливості взаємозв'язку професійної ідентичності та креативності студентів, а також відкривають перспективи подальших досліджень цієї проблеми. Результати дослідження можуть бути використані викладачами та службами психологічного супроводу студентів з метою допомоги процесу формування професійної ідентичності сучасного студента.

Ключові слова: національна ідентичність, професійна ідентичність, українське студентство, освітній процес, психологічна ідентичність, педагогічний контекст.

Kukharska Victoria Bohdanivna Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Ukrainian and Foreign Languages Department, Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ternopil, <https://orcid.org/0000-0003-4763-0387>

Podolyak Zoryana Romanivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Foreign Languages of the National Forestry University of Ukraine, Lviv, <https://orcid.org/0000-0001-8239-3845>

Sivchuk Petro Ivanovych Senior Lecturer, Department of Psychology, Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ternopil, <https://orsid.org/0000-0003-3214-5581>

FEATURES OF FORMATION OF ETHNO-NATIONAL IDENTITY OF UKRAINIAN STUDENTS. HISTORICAL-CULTURAL AND PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL CONTEXT

Abstract. The relevance of the research topic is due to the fact that the history of independent post-Soviet states is almost 30 years old. During this time, a large scientific base has been created in the field of national identity research, which explains the development of societies, based on various theoretical positions: nationalism, narratives and post-colonial formation of society. Ukrainian national identity, in which ethnic, linguistic, historical and regional differences coincide, attracts the attention of researchers with its complexity. During the years of Ukraine's independence, a significant amount of research literature has accumulated on the problem of constructing post-Soviet national identity. There is a need to systematize approaches, analyze the main problems in interpreting research results and determine future directions. This review is based on an analysis of the variability of the theoretical base on which Ukrainian identity research, published in domestic and foreign English-

language journals, is based. First of all, the definition of the concept of "identity" explains the diversity of approaches and interpretation of the results of empirical and theoretical research. The definitions included in the review of the work belong to various areas of the interdisciplinary field, in which the national identity of Ukraine is one of the central topics. These include not only the study of the national identity of elites and masses, but also the study of the identity policy of modern Ukrainian students. The purpose of the study is to analyze the features of the formation of the ethno-national identity of Ukrainian students in the historical, cultural and psychological and pedagogical context. It is concluded that a similar nature of the relationship between the indicator of crisis identity and temporary orientations to the positive or negative past can be traced in other age groups. At the same time, in adolescence, the features of the temporal perspective are more often associated with the features of experiencing an identity crisis than at any other age stage. The obtained data allow a deeper understanding of the peculiarities of the relationship between professional identity and students' creativity, and also open up prospects for further research into this problem. The results of the study can be used by teachers and psychological support services for students to help the process of forming the professional identity of a modern student.

Keywords: national identity, professional identity, Ukrainian students, educational process, psychological identity, pedagogical context.

Постановка проблеми. Сучасний світ стрімко змінюється під впливом глобалізації, цифровізації, соціальних трансформацій та культурного різноманіття. У цих умовах людина стикається з численними викликами – від необхідності швидко адаптуватися до нових соціальних норм та вимог до пошуку свого місця у складній системі міжособистісних та професійних взаємин. Соціальна ситуація породжує запит на глибоке розуміння психологічних механізмів, які забезпечують здатність сприймати та інтегрувати особистісний досвід у несуперечливу систему, представлену в образі «Я» людини. Феномени ідентичності особистості та тимчасової перспективи у зв'язку з цим набувають фундаментального значення. Ідентичність виступає основою самосвідомості, що інтегрує індивідуальні, соціальні та культурні компоненти особистості, забезпечуючи сприйняття безперервності та самототожності існування в потоці життя. При цьому сучасна соціокультурна динаміка найчастіше призводить до переживання кризи ідентичності – стану, що характеризується розладом «Я», втратою стійкості, внутрішніми конфліктами та зниженням адаптивних ресурсів. Тимчасова перспектива як динамічна структура, що відображає суб'єктивне сприйняття часу життя, відіграє ключову роль в організації особистісний досвід. Вона сприяє об'єднанню минулого, сьогодення та майбутнього в цілісний та осмислений «психологічний час», що дозволяє людині конструювати особистісні смисли та планувати дії. Однак на різних етапах життя людина може стикатися з ситуаціями, що ведуть до змін у тимчасовій перспективі, що тягне за собою підвищення ймовірності переживання кризового стану ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на значний обсяг теоретичних та емпіричних досліджень у сфері ідентичності та тимчасової перспективи, існує низка незакритих питань та проблем:

- недостатня інтеграція понятійної бази, де тимчасова перспектива та ідентичність часто розглядаються як окремі, мало взаємопов'язані феномени;
- обмежена ясність та однаковість у розумінні кризи ідентичності, особливо його тимчасових та ціннісно-сміслових аспектів;
- відсутність єдиної, структурованої допомоги, яка б об'єднала перевірені, широко застосовувані діагностичні методики для оцінки тимчасової перспективи та ідентичності особистості. Незважаючи на те, що ці методи добре відомі та використовуються на практиці, відсутня систематизований та
- доступна збірка, що включає докладні інструкції, інтерпретації результатів та рекомендації щодо їх застосування [1], [2], [3], [4], [5], [6], [7], [8].

В умовах постійно мінливого світу розуміння внутрішніх структур особистості та тимчасових аспектів її функціонування стає особливо важливим для ефективної професійної діяльності.

Пірі [цит. за 5, с. 4] розробив чотири типи етнічної самоідентифікації, замість запропонованих раніше трьох етнічних груп. Автор припустив, що можлива різна ступінь ідентифікації з етнічною групою:

- 1) сильна ідентифікація з однією з груп;
- 2) панслов'янська ідентифікація.

Проте дослідження не пояснює за яких обставин можлива зміна самоідентифікації. Згідно з автором, один із важливих факторів, що впливають на національні вибори – це щільність населення східних областей, населення якої зумовлює їх результат.

Науковці виділяють центр країни, який має свою власну відмінну ідентичність, яка не підходить під визначення «етнічної», або «громадянської», а схильна до зрушень. Ця ідентичність пов'язана з політичними уподобаннями та впливом історичних факторів. Процес модернізації нерівномірно впливає на різні групи населення, що пояснює відмінності в політичних уподобаннях. Міське населення має більш виражену громадянську ідентичність, а сільське – більш етнічну.

Таким чином, дослідження, що розглядають фактор регіоналізму України, намагаються встановити зв'язки між етнічним складом регіонів, історичним контекстом їхнього формування та розробляють різноманітні класифікації типів ідентичностей регіонів, етнічних та мовних груп серед студентства.

Мета дослідження полягає в аналізі особливостей формування етнонаціональної ідентичності українського студентства історико-культурному та психолого-педагогічному контексті.

Виклад основного матеріалу. У роботі над матеріалом використовувалися такі загальнонаукові методи: порівняльний, зіставний, аналітичний, історичний

тощо. Дослідження було виконане за допомогою комплексу взаємодоповнюваних методів, які забезпечили ефективність і наукову достовірність результатів дослідження: теоретичного – аналіз, систематизація і порівняння положень наукової літератури для розкриття стану досліджуваної проблеми, з'ясування суті відображення та реалізації етнонаціональної ідентичності українського студентства в історико-культурному контексті, узагальнення і систематизації – для обґрунтування теоретичних засад дослідження.

Необхідно виокремити відмінні від етнічної та регіональної приналежності фактори, які можуть вплинути на ставлення до мови та змінити її роль у сучасній Україні. Хоча у пострадянському суспільстві важко дати визначення «класу», спостерігається різне ставлення до використання російської та української мов між робітничою молоддю та середнім класом. Також з часом зміна поколінь є важливим фактором у використанні та сприйнятті мови, яка виступає як важливий маркер національної ідентичності.

У період із 2008 по 2018 рр. офіційна зовнішня політика щодо євроатлантичної інтеграції зазнала кардинальних змін. У 2008 році інтеграція в НАТО була пріоритетом для уряду Ющенка, але з приходом до влади Януковича Україну проголосили нейтральною державою. Після 2014 р. політику нейтральності скасували, а у 2018 р. Верховна Рада підтримала зміни до Конституції України та закріпила прагнення до євроатлантичної інтеграції в основному законі. До еліт відносяться представники влади та опозиції, які мають легітимність і впливають на прийняття рішень – це представники парламенту, комітетів тощо. Аналіз ідентичності як набору репрезентацій у дискурсі дозволяє зрозуміти те, як відбувається зміна ідентичності. У євроатлантичному дискурсі еліт репрезентаціям властиві такі зміни: поширення репрезентації на ширшу аудиторію еліт; зміна складу репрезентацій у моделях ідентичності, які можуть зрушуватися з однієї категорії в іншу; «запозичення» та видозміна репрезентації конкуруючим проектом ідентичності.

Деякі репрезентації ідентичності можуть поширитися на ширшу аудиторію акторів, а також здатні набувати нових смислів. У випадку України відбувається розширення компонента ідентичності із вузької сфери інституційних відносин на ширші верстви політичних еліт. Наприклад, така динаміка властива репрезентації України як європейської країни. Спочатку її значення було пов'язане здебільшого з контекстом європейської системи безпеки. Проте у 2018 р. компонент європейської складової ідентичності набуває нових значень – це не тільки територія, але цінності та цивілізація.

Відповідно до цієї моделі ідентичності, можливий зсув репрезентації в рамках одного дискурсу в іншу категорію. Наприклад, з міжнародної сфери до національної, що свідчить про зміну ідентичності. Прийняття рішення щодо членства в НАТО є прикладом такої зміни. У 2008 р. це було керівництво НАТО, репрезентація міжнародного рівня, а у 2018 р. – Україна, національного рівня. Зсув репрезентації ухвалення рішень вносить розуміння в те, яким чином стало

можливим (або необхідним) закріпити євроатлантичну інтеграцію у національному законодавстві. Запозичення репрезентацій факторами, які відтворюють конкуруючі дискурси, забезпечує ідентичність незмінності. З часом, або зі зміною обставин можливе запозичення репрезентації в іншого дискурсу, навіть якщо він був конкуруючим. Стратегія запозичення та адаптації репрезентації сприяє тривалості ідентичності у часі. Так риторика постколоніального минулого України використовується як у внутрішньополітичній боротьбі, так і у зовнішній політиці.

Що стосується саме студентства, то у підлітковому і далі в юнацькому віці переживання кризи ідентичності пов'язане з особливостями реконструкції минулих подій та загальної орієнтації людини на позитивне чи негативне минуле. У разі, якщо у загальному профілі тимчасової перспективи особистості показники орієнтації на негативне минуле вищі, ніж на позитивне, очікується, що й рівень кризової ідентичності виявиться досить високим. Правильне і зворотне – у період переживання кризи ідентичності у людини спостерігається досить песимістичне ставлення до минулого, часто актуалізація травмуючих подій минулого, повторне переживання пов'язаних із цими подіями негативних емоцій. Однак у ситуації, якщо в людини досить високий рівень орієнтації на позитивне минуле, виражене в теплому до неї ставленні, вмінні бачити позитивне ядро життєвого досвіду у минулих подіях, сила переживання кризи ідентичності навпаки знижується.

Аналогічний характер взаємозв'язку показника кризової ідентичності та тимчасових орієнтацій на позитивне чи негативне минуле можна простежити і в інших вікових групах. При цьому в період юності особливості тимчасової перспективи частіше виступають пов'язаними з особливостями переживання кризи ідентичності, ніж будь-якому іншому віковому етапі. Маркерами переживання кризи ідентичності в період юності виступають такі показники, як:

- фаталістичне ставлення до життя;
- уникнення постановки конкретних цілей, що відображають власний самостійний вибір;
- почуття зумовленості майбутнього;
- низька задоволеність життям у теперішньому, разом із нездатністю подбати про наслідки майбутнього.

Важливо відзначити, що орієнтація на гедоністичне сьогодення, як націленість отримання задоволення від життя тут і зараз, без побудови слідчих зв'язків з можливим віддаленим майбутнім, виступає ознакою переживання кризи ідентичності лише у юнацькому віці, у період ранньої дорослості та зрілості такого взаємозв'язку немає.

Ми виявили детермінанти виразності кризи ідентичності на різних вікових етапах життя:

- у підлітковому віці предикторами кризової ідентичності є показники негативного та позитивного минулого;

- у період юнацтва – орієнтація на негативне минуле;
- у ранній дорослості предикторами виступають орієнтації на негативне минуле та майбутнє;
- у період зрілості – орієнтація на негативне минуле та орієнтація на позитивне минуле.

Вплив на тимчасову перспективу з метою гармонізації кризового стану можливе лише через роботу з ціннісно-сисловою сферою особистості. Мета впливу буде різною залежно від вікового періоду. Можна виділити чотири стадії професійної ідентичності, на яких перебуває людина у процесі професійного вибору:

- невизначена професійна ідентичність: вибір життєвого шляху не зроблено, чітких уявлень про кар'єру немає, але людина навіть і не ставить перед собою таку проблему;
- нав'язана професійна ідентичність: людина має сформовані уявлення про своє професійне майбутнє, але вони нав'язані ззовні (наприклад, батьками) та не є результатом самостійного вибору;
- мораторій (криза вибору) професійної ідентичності: людина усвідомлює проблему вибору професії і знаходиться в процесі її вирішення, але найбільше потрібний варіант ще не визначений;
- сформована професійна ідентичність: професійні плани визначено, що стало результатом осмисленого самостійного рішення».

Варто виокремити особливий тип ідентичності - псевдоідентичність, під якою має на увазі «стабільне заперечення своєї унікальності або, навпаки, її амбітне підкреслення з переходом у стереотипію, а також порушення механізмів ідентифікації та відокремлення у бік гіпертрофованості, порушення тимчасового зв'язку життя, ригідність Я-концепції, хворобливе неприйняття критики на свою адресу, низька рефлексія» [8, с. 102].

Таким чином, актуальність та недостатній рівень розробленості теоретичного та практичного аспектів питання взаємозв'язку креативності та професійної ідентичності студентів зумовили вибір теми дослідження.

Нами висунуто такі гіпотези.

- Існує взаємозв'язок між креативністю та статусами професійної ідентичності, а саме існує позитивний взаємозв'язок між параметрами вербальної креативності та невизначеним статусом професійної ідентичності;
- існує позитивний взаємозв'язок між параметрами образної креативності та сформованим статусом професійної ідентичності;
- існує негативний взаємозв'язок між параметрами образної креативності та нав'язаним статусом професійної ідентичності.
- існують відмінності у структурах взаємозв'язків креативності та статусів професійної ідентичності у студентів, які навчаються на різних освітніх щаблях,

а саме у студентів, які навчаються на вищих освітніх ступенях кількість взаємозв'язків параметрів креативності та сформованого статусу професійної ідентичності більше, ніж у студентів, які навчаються на нижчих освітніх щаблях;

- у студентів, які навчаються на вищих освітніх щаблях сила взаємозв'язків параметрів креативності та статусів професійної ідентичності вища, ніж у студентів, які навчаються на нижчих освітніх щаблях.

Загалом дані емпіричного дослідження підтвердили, що особливості взаємозв'язків статусів професійної ідентичності та параметрів креативності у студентів, як і передбачалося, структури взаємозв'язків статусів професійної ідентичності та параметрів креативності розрізняються у студентів різних освітніх щаблів. До старших курсів взаємозв'язок статусів професійної ідентичності та параметрів креативності стають сильнішими. До 3-го курсу спостерігається найбільша кількість взаємозв'язків, а також позитивні взаємозв'язки між сформованим статусом та параметрами образної креативності.

Результати кореляційного аналізу на загальній вибірці показали наявність позитивного взаємозв'язку між параметрами вербальної креативності (унікальність) та невизначеним статусом професійної ідентичності; позитивного взаємозв'язку між параметрами образної креативності (опір замиканню) та сформованим статусом професійної ідентичності; негативного взаємозв'язку між параметрами образної креативності (розробленість та опір замиканню) та нав'язаним статусом професійної ідентичності.

У період юнацького віку підвищення орієнтації на позитивне минуле вже не виступає ресурсним полем для подолання кризових переживань, основною метою роботи психолога стає зниження орієнтації на негативне минуле. Цікаво, що в період ранньої дорослості ресурсним полем для подолання кризи ідентичності виступає орієнтація на майбутнє, яка передбачає наявність у людини певних цілей, розміщених у віддаленому часі. Це означає, що робота з мотиваційною сферою людини, розвиток здатності ставити цілі та йти до їх досягнення, поряд з роботою з переосмислення та реконструювання подій свого минулого, має призвести до зниження показника кризової ідентичності.

У період зрілості робота з гармонізації переживання кризи ідентичності буде мати схожий характер з лінією роботи в підлітковому віці. Однак є відмінності: у підлітковому віці орієнтація на позитивне минуле має більший внесок, ніж орієнтація на негативне минуле, а в період зрілості внесок цих незалежних змінних практично однаковий, негативне минуле трохи більше, ніж позитивне, а значить і метою передбачуваної терапевтичної роботи мають стати опрацювання негативних спогадів. Взаємозв'язок показників тимчасової перспективи з різними сферами проблемних ситуацій свідчить, що певні життєві сфери можуть виступати в якості конкретизованої області, що вимагає опрацювання, метою підвищення або зниження відповідного параметра тимчасової перспективи. При цьому спрямованість терапевтичної роботи з особистістю, ідентичності, що переживає криза, також багато в чому залежатиме від того, на якому віковому етапі відбувається криза.

У ході проведеної методики «Особистісна та соціальна ідентичність» було отримано результати, опис яких представлений нами в такий спосіб.

Студенти 1-го курсу особливо виділяють стосунки з оточуючими. Для них перший рік у вузі пов'язаний із великою кількістю нових людей. Це і ровесники, і викладачі та студенти інших курсів та факультетів. Рамки спілкування різко розсунулися, і вміння вибудовувати стосунки з оточуючими людьми вийшло на перший план. Майбутнє і робота бачиться першокурсниками дуже віддалено. Поки що вони не схильні заглядати далеко наперед. Досить високий бал у показника "Внутрішній світ". Поява нової ролі «Студент» викликає нові самовідчуття. Найнижчий бал у показника «Я та суспільство» можна, ймовірно, пояснити тим, що першокурсники не відчують своєї причетності до життя міста, області, країни. Результати показують велике значення сім'ї.

Студенти 2-го курсу також на перше місце ставлять стосунки з оточуючими. Попередній досвід, ймовірно, показав, наскільки вони важливі в житті студентів. Підтримка сім'ї, як і раніше, значуща. Другокурсники почали замислюватися про майбутнє та про роботу (показники стали вищими). Найнижчий бал у показника «Я і суспільство» свідчить про зосередженість на собі, свої справи та проблеми.

Для студентів 3-го курсу, як і раніше, найбільш значущими залишаються відносини з оточуючими та підтримка сім'ї. Прагнення до схвалення та розуміння з боку близьких людей досить високе. Показник «Майбутнє» став вищим. Це свідчить про те, що третьокурсники серйозно замислюються про майбутньому. Студентів побільшало цікавити і власне здоров'я. Показник «Я і суспільство», як і раніше, вкрай низький.

Студенти 4-го курсу як основні виділяють відносини з оточуючими та сім'ю. Потреба схвалення і визнання, як і раніше, висока. Простежується націленість на майбутнє, хоч із роботою студенти ще не цілком визначились. Досить високий показник «Внутрішній світ», що свідчить про внутрішню роботу з себе. Найнижчі значення, як і раніше, у показника «Я і суспільство». Студенти 5-го курсу відносинам з оточуючими надають більшого значення, ніж студенти попередніх курсів. Ймовірно, це пов'язано з вибудовуванням життєвих планів, спілкування з професіоналами. Відносини з оточуючими виходять за рамки вузу і стають ширшими. Майбутнє та робота проглядаються набагато чіткіше. Показник "Матеріальне становище" невисокий. Показник «Я і суспільство» найнижчий, тому що студенти зосереджені на своїх справах та турботах.

Висновки. Як бачимо, найбільш значною цінністю для студентів усіх трьох курсів є сфери «Відносини з оточуючими», «Сім'я», найменш значуща сфера «Я та суспільство». Можна припустити, що оточуючі люди для творчих особистостей безпосередніми джерелами їхнього натхнення. Завдяки іншим людям людина переживає велику кількість різноманітних емоцій: від стану безмежного щастя до меланхолії та апатії. Для творчої особистості не так важливо, який заряд, негативний чи позитивний, несе та чи інша емоція, головне – відчуття емоцій та здатність втілювати їх через продукти своєї діяльності. Високі бали за

шкалами «Відносини з оточуючими» та «Сім'я» говорять про те, що для студентів важливу роль відіграють зовнішні ресурси, підтримка із боку близьких людей. Низькі бали за шкалою «Я і суспільство» говорять про низький рівень соціальної ідентичності. Це можна пояснити тим, що творча людина вважає себе унікальною особистістю, несхожою інших.

Таким чином, висунуті раніше гіпотези підтвердилися, мету роботи досягнуто. Отримані дані дозволяють глибше зрозуміти особливості взаємозв'язку громадської, професійної та психологічної ідентичності та креативності студентів, а також відкривають перспективи подальших досліджень цієї проблеми. Результати дослідження можуть бути використані викладачами та службами психологічного супроводу студентів з метою допомоги процесу формування громадської, професійної та психологічної ідентичності сучасного студента.

Література

1. Бойко С. Формування національної ідентичності української молоді в умовах Російсько-української війни. URL: <https://ukralmanac.univ.kiev.ua/index.php/ua/article/view/448/434>
2. Гафіатуліна А.В. Психологічні особливості формування національної самосвідомості студентської молоді України : дис... канд. психол. наук. : 19.00.07 / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2017. 199 с.
3. Кряж І., Конєва К. Соціальні установки як чинники екологічної ідентичності в українських та турецьких студентів. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Психологія». 2021. Вип. 71. С. 50-55.
4. Орбан-Лембрик Л. Психологія етнічних спільностей і груп: Від перших наукових розвідок до сучасних напрямів досліджень. Соціальна психологія. 2006. №4 (18). С. 38-57.
5. Рогозіна Л. А., Негур А. А., Залюбівська О. Б. Педагогічні ідеї Д. Дьюї у світлі сучасних освітніх тенденцій. Матеріали XVI науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ. Вінниця, 2017. С. 1–4.
6. Снар О. Релігійні особливості культурної ідентифікації української молоді в контексті державної освітньої політики: проблематизація та базові поняття. Проблеми розвитку ідентичності особистості в освітньому просторі: Матеріали II круглого столу 19 жовт. 2023 року : Збірник матеріалів, м. Київ: Міленіум, ВЦ «Просвіта», 2023. С. 105-116
7. Степанов В. Етнос-демос-поліс: етнополітичні проблеми соціетальної трансформації в Україні. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2002. №2. С. 102-120
8. Чикур Л. Формування національної ідентичності студентів в умовах повномасштабної війни. Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. 2023. Вип. 22 (67). С. 102-115.

References:

1. Bojko S. (2025) Formuvannianacionalnoyiidentychnostiukrainskoyimolodivumovakh Rosiysko-ukrayinskoyiviny[Formation of the National Identity of Ukrainian Youth in the Context of the Russian-Ukrainian War]. URL: <https://sj.udu.edu.ua/index.php/pn/article/view/939/831>(data zvernennia: 10.02.2025) [In Ukrainian].
2. Hafiatulina A. (2017) Psykhologichniosoblyvostiformuvannianacionalnoyisamo-svidomostistudentskoyimolodiUkrayiny[Psychological Peculiarities of the Formation of National Identity of Ukrainian Students] : dys. kand. psykhol. nauk: 19.00.07 / KyivskyiuniversytetimeniBorysa Hrinchenka. Kyiv. 199 [In Ukrainian].

3. Kriazh I., Konieva K. (2021) Sotsialni ustanovky yak chynnyky ekolohichnoi identychnosti v ukrainskykh ta turetskykh studentiv [Social attitudes as factors of ecological identity in Ukrainian and Turkish students]. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriya «Psykhologhiia». 2021. Vyp. 71. S. 50-55 [In Ukrainian].
4. Orban-Lembryk L.(2006) Psykholohiia etnichnykh spilnostei i hrup: Vid pershykh naukovykh rozvidok do suchasnykh napriamiv doslidzhen [Psychology of ethnic communities and groups: From the first scientific explorations to modern directions of research]. Sotsialna psykholohiia. 2006. №4 (18). S. 38-57 [In Ukrainian].
5. Rohozina L. A., Nehur A. A., Zaliubivska O. B. (2017) Pedahohichni idei D. Diui u svitli suchasnykh osvitnikh tendentsii [Pedagogical ideas of D. Dewey in the light of modern educational trends]. Materialy XVI naukovo-tekhnichnoi konferentsii pidrozdiliv VNTU. Vinnytsia, 2017. S. 1–4 [In Ukrainian].
6. Sknar O. (2023) Relihiyniosoblyvostikulturnoyiiidentyfikaciyiukrainskoyimolodivkonteksti derzhavnoyiosvitnoyipolityky: problematyzaciyatabazoviponiattia[Religious Peculiarities of Cultural Identification of Ukrainian Youth in the Context of State Educational Policy: Problematisation and Basic Concepts.]. Problemy rozvytku identychnosti osobystosti v osvitnomu prostori : Materialy II kruhloho stolu 19 zhovt. 2023 roku : Zbirnyk materialiv,m. Kyiv: Milenium, VC «Prosvita». 105-116 [InUkrainian].
7. Stepanov V. (2002) Etnos-demos-polis: etnopolitychniproblemysocietalnoyitransformaciyiv Ukrayini[Ethnos-demos-polis: ethnopoliticalproblemsofsocietaltransformationinUkraine]. Sociolohia: teoriya, metody, marketynh. No2. 102-120 [In Ukrainian].
8. Chykur L (2023) Formuvannya nacionalnoyi identychnosti studentiv v umovakh povnomashtabnoyi vijny [Formation of students' national identity in the context of a full-scale war]. Naukovyj chasopys UDU imeni Myhajla Drahomanova. Serija 12. Psykhologichni nauky. 2023. Vyp. 22 (67). 102-115 [In Ukrainian].